

Tudomásul vétetik.

267. Ugyanazon jegyzőkönyv 6-ik pontjában közzétetik, hogy a bécsi geológiai társulat az Akadémia által megrendelt, s Magyarországon 1867-ben eszközölt felvételeket tartalmazó összesen 10 sectiót tevő térképeket megküldötte, melyekért a hozzá csatolt számla szerint 58 ft. 20 kr. utalványoztatott.

Tudomásul szolgál.

268. A titkoknok jelenti, hogy *Živojnovic István* úr f. é. jul. 6-án Karlovitzból egy ismeretlennek tartott növényt küldött a M. T. Akadémiának.

Átteendő a természettudományi osztály-értekezlethez.

Huszonnyolczadik (philos. törvény- és történettudományi osztály-) *ülés.*

1868. *julius 20-án.*

Érdy János t. t. helyettes elnöklete alatt.

270. *Hunfalvy Pál* r. t. felolvassa *Hoffer Endre* görög nyelvtanár „Herodotus megismertetését“, egyszersmind bemutatja „Halikarnassosi Herodotus Muzsái (I—X)“ ugyan *Hoffer Endre* által eszközölt magyar fordítását, s ennek megbíráását ajánlja az Akadémiának.

A bemutatott fordítás megbírálásáról összes akadémiai ülés fog határozni.

271. Ugyanaz jelenti, hogy dr. *Ignatius*, a helsingforsi finn irodalmi társaságból küldött statisztikai bizottság elnöke, a M. T. Akadémiát, statisztikai kiadványaira szorító, csereviszonyra kéri fel.

A csereviszony megállapítása összes akadémiai ülésre utaltatik.

272. *Szepesi Imre* l. t. felolvassa *Nagy Márton* l. t. értekezését ily czím alatt: „A gyakorlati neveléstan története.“ — Kivonata ez:

Azon viszonyok közül, melyekről a gyakorlati neveléstan szól, a ház és iskola azok, melyekhez minden történelmi vizsgálódások csatlakoznak. Különösen a keresztény világban többé vagy kevesebb előtérbe lépő iskola történelmi kérdemény (problema) a legtágasabb kiterjedésben. Önerthetőleg, minden fajú iskola lehet tárgya a történelmi vizsgálódásnak.

Az életforma, melyet a nevelési gyakorlat lényegileg meghatároz, eredetileg az atya és anya által közösen felállított viszony. Es így a nevelési életviszonyok történelmi vizsgálódására a kiviteli pont könnyen feltalálható. De, minthogy emberi viszonyok természete szerint a családok nagyobb számának a nevelésen kívül még egyéb életfeladatokat is kell megoldaniok, a munka felosztása szükségeltetik. Minthogy pedig a nevelési munkák egyike sem tűri úgy az elkülönözést mint az oktatás, ugyanazért keletkeznek az oktatás szükségességének javára az iskolák. Az iskolák keletkezése különböző, de mindig szükségesegek. E tényekben rejlik

a gyakorlati neveléstan történetére utalás, hogy mind a két fő körnek, a *család- és iskolának* t. i. legfőbb feladatuk folytatását eszközöljék.

Hol az iskola alaptételének szükségletét nem érzik, ott a nevelés a legalsóbb fokon áll.

A gyakorlati neveléstan történetének tulajdonképi kezdő pontját *China* képezi. *China* bizonyos formákba alakított családi neveléssel bír, s legrégibb idők óta 500. évvel K. e. volt már iskolaügye.

A szerencsés *indus nép* alapmondatai és törvényeiben elismeri az emberi élet legfőbb feladatait aképen, hogy a keresztény mivel nép kiképzett öntudata szebb kifejezést nem teremthetett, s mégis a kasztok követelése által gyermekei oktatása fölött a papok főgyámnokságát rendelteti el.

A *perzsa* hasonló módon vezetetik az állam által, az ifjúságot hét évtől fogva nyilvános intézetben nevelteti. Az *egyptomi* szabadabb képzést biztosít néhány előkelőnek, s a tudományos tanulmányok nemes gyümölcsei, melyek által idővel az ország kitünővé lön — mint *Plato* mondja — sem az ifjúságnak, sem főleg a népnek nevelési áldás-forrásává nem levénnek.

Nevezetes formákat ajánl a *hellen tartomány* nevelési viszonyainak tekintetében. Mind a két fő viszony: a család és iskola, itt is talál okot vizsgálódásra; csak egy fölületes elmélkedés maga gondolhatna a családi nevelés és gyermeki egyéniség végképi lemondására. Mint *Plutarchból* tudjuk, az első heted évbeni nevelés megszentelt szokás által egészen a családra van bízva. — *Kretában* a tér a családra nézve még nagyobb; a gyermekek tizenhét éves korukig a házban tartóztatnak, sőt még későbbben is egyesekre a szülőknek egyike marad vezetőül. Az egyének, kikre az iskola és életrend formáinak fentartása bízatik, *különös tekintéllyel* vannak felruházva.

E különös viszony a család és iskola közt megvan *Attikában* is, dacára annak, hogy ellentétben áll a jóniai-attikai ügy a dóriaihoz. — *Spártában* az asszonyt a férj úrnő (*δέσποινις*) névvel nevezé: a jóniai törzs az ázsiai jónok szokását fogadá el, mely szerint a nő férjét *nevén* nem, hanem csak *úr*-nak nevezheté.

Bensőleg a kijelölt pontok fölötti fenálló elmélkedés által mozog majdan a történelmi neveléstan. Ezek egyenlőképen gyűjtik és értékesítik a régioknak a többi hellen törzsek és gyarmatok fölötti tudósításait.

Sok tekintetben ismét lényegesen különbözőleg fejlődik *Olaszországban* a család és iskola. A régieb népek ugyan még mindig kevéssé ismertek, s maradnak is ismeretlenek; sokat csak a római állapotokból következtetések által tudhatunk meg. Így áll a dolog a legjelentékenyebb néppel, az *etruriakkal*. Nálok az aristokratiai szerkezet szelleme szerénti felsőbb képzés csak a nép egy csekély kitünőbb részének engedtetett meg, s a nép s iskolák fölött uralkodó papság szelleme szerint e felsőbb képzés is csak a vallásra és művészetre szorítottatott.

Ellenben az ismeret illetén szükségében a tények bőségét nyújtja *Róma és a rómaiak története*.

A három kör: család, iskola és állam, Rómában is szüntelen változó hatásban álltak egymás között, de működésük határai természetes taintat vagy világos törvények által szigoruan meghatározottak. A család régi hagyomány szerént nagy tiszteletben állott: s mégis késnek kelle lennie az államnak, azaz a közjónak, minden szükséges áldozatot hozni.

Miféleviszonyban állának a római iskolák a család és államhoz, alapvonásaikból könnyen levonhatjuk. A régi idők iskolákat nem ismertek, a társadalmi szükségletre kiterjedt csekély tudomány az atya vagy anya vagy magánanító által a ház belkörében közöltetett, későbbben illetén magántanító több család gyermekeit egyesítve „fasátorokban“ tanítá, vagy az utakon (in triviis) a *paedagogus* vagy a vezető rabszolga, már nem csupán kísérőül, hanem tanítóul is használtatott. — Az első nagyobb iskola a második púni háboru ideje körül állítottatott *Sánta Spurius Carvilius* által, s tandíj is hozatott be. Mind ezen institutiókban az állam részt nem vett, csak főfelügyeletet gyakorolt, s a mi nem tetszett, eltiltá.

A köztársaság végeztével a tanszabadság is megszűnt. Caesar alatt megjelentek már az államiskolai ügyek első kezdeményezései.

Görögországban Plato jelöli meg egy kevésbé hatásos theoriának kezdő pontját. Ugyanezt tevé Rómára nézve *Cato*.

Egészen hasonló eredményre talál a *zsidóállapotok* megfontolása. Itt is jelennek meg reflexiók család és iskolák fölött, de csak a bukás idejében. Száműzésig a család minden volt, nevelő és tanító, csak a Babylonból visszatérés után kerestek a rabinusok helyet működésükre. — Miután azonban az Üdvözítő Jeruzsálem pusztulása előtt kevésse gyermekek számára első nagyobb iskolát állított, csakhamar feltűntek a tulajdonképi iskolaügy kezdeményei.

A zsidó nemzet, daczára minden emberi erőlködésnek, a nagy népcsaládból elenyészett; ellenséges hatalmak támadtak, melyek a római államorganismusnak romlást és halált hozának.

Majd a germán törzsek jelentek meg a történelem színhelyén sajátos dispositiókkal. Sok ideig iskola és oktatásra oly keveset gondoltak, hogy az első három század lefolyta után is fenyegetve volt a míveltség. — Azonban nem sokára azután itt is mutatkozott a német természet elpusztíthatlansága. Ugyanez meg nem zavarva amaz átmeneti korszak kártékony befolyásai által, kezdé felhasználni a nyert tapasztalatokat, és egyzersmind azon érzéssel cselekvék, hogy annak történeti hivatása nem a pusztítás, hanem a jelen képző elemek elsajátítása. Ekként messze kisugározhattak a rómaiak és római császárok közül sokan a legnagyobb bőkezűséggel alapított képzőhelyeken, névszerént Galliában, miként nagyrészt csendben óvták meg már az első századokban a tudomány világát. Előbb a családok egyes házaiba hatott be a negyedik század óta

a németeknek eddig megfogható okokból idegenül maradt kereszténység. De azután a közéletbe is hatott a kolostorok által, melyek rövid idő alatt egymás után alapítottattak, s azokhoz tartozó tanoncokkal is elláttattak.

Jelentékeny állapotokról hoznak a közel következő századok történetei tudósítást, szünetet és visszamenést illetőleg a családok és iskolákban, míg egy új hatalmas erő által hirtelen felzavartattak. Ezen erő *Nagy Károly* császár volt.

A gyakorlati neveléstan történetére nézve e nagy császártól jelennek meg rendeletek, melyek minden püspökkel és kolostorral közöltettek; a 801—809 évekből kelt hat erélyes rendelet azért fontos, minthogy ezek az anyanyelvet, mint az iskolai oktatás nélkülözhetlen tárgyát rendelék; minthogy továbbá azok az oktatást valódi reformatori szellemben a bibliában hit alapjául állítják elé, s minthogy ezek nem csupán a papokra vagy kizárólag az előkelők és tudósokra követelik az olyatén oktatás áldásait; végre gyakorlatilag igen fontos mozzanat, — minthogy azon rendeletek a császárt mint legfőbb urat és gyámnokot minden életkörök fölött, az egyházat sem véve ki, olyanul megerősítik.

A történelem több püspököt említ, kik *Nagy Károly* tervei iránt nagy buzgalommal viseltettek, s lelkészeiknek megparancsolák, hogy minden város s faluban a kisdedek oktatására iskolákat szervezzenek. De mind ez csakhamar megváltozott.

Már a század vége felé hangos panaszok emelkedének, hogy a szent írási tudomány hanyatlik, s a papságtólí követelmények alább szállítottattak; a szentgáli kolostorban sem az apát, sem a barátok írni nem tudtak. Szerencse, hogy több kolostor- és iskolákban s a káptalanokban a hozzájuk tartozó káptalani iskolákkal együtt tudományos képzést, ha mindjárt csekélyebb számmal is, öröklöttek. A neveléstan részleges története előterjeszti a nevezetes iskolák hosszú sorát képekben, melyek közül több egyszersmind nagyszerű ápolda volt szegényebb gyermekek számára, kik papi pályára szentelni akarák magokat.

De mind ez keveset használt. A hatalom alább szállítása az iskolai ügyet is sújtja. — A nagy császár után egy más hatalom emelkedék föl mindjárt halála után. „A papi állam, vagy a kereszténység nagy morál-principiumainak uralma, az egyházi római felfogásban magát a vad erő hatalma ellen fenn nem tarthatá.” Ekként nyer az egyház tekintély- és hatalomban. Ez akará az iskolák fölötti egyedüli hatalmat magához ragadni. A hierarchiai rendszer pedig az akkori idők egész durvaságában mindenek előtt egy hatalmas válaszfalat kívánt a clerus és világiak közt, ugyanaz követel és támogató az ellenkezőt a mivelttség és miveletlenség között.

A tizenkettedik században egészen új erők öröködének az iskolaképzés javára. A kerületekből hangok emelkedtek, melyek az ifjúságnak jobb és tágabb oktatást követelnek. Néhutt sikerült keresztül hatniok, mint Londonban, hol már 1154-ben városi iskola volt. Volt Hannoverában is. De ha valahol a papság egy tanintézetnek, még a legroszabbnak

is, birtokában volt, ott ellenzeni szokta egy másodiknak alapítását minden kigondolható eszközökkel. — A városok ereje mindinkább növekedvén, a XV-dik században, különböző tanintézetek egész hálója terjedett el Német-, Francia- s Angolországok fölött, leggyorsabban pedig Északnémetországban és Németalföldön. A most nevezett országokban tehát kolostor- és káptalan-iskolák mellett találtattak plébánia- és városi iskolák, író és számolói iskolák, a legsodálatosabb igazgatási formák mellett. A tanítók alkalmazása egy évi volt, évnegyed felmondással.

Családok és iskolák változtával a nevelészeti igények is mások lévén. Tulajdonkép valami erőteljes növekedésre s különös haszonra senki sem gondolhatott. Az egyetemeken (Páris, Oxford, Prága, Bécs és Pécs) és egyéb tudós intézetekben a tudomány talált mindinkább megihlett fiatalokat; de a tulajdonképi polgári állásban új nevelő és oktató formák utáni szükségben jobban felvigyáztak, mindamellert még sem volt több egy homályos sejtlemnél, mely által egy jobb jövő nemzedékének kellene válaszolni.

A teljesülés ideje elközelgetett. Egy világos fény jött fel Olaszországban, hol a hamvak alatt még pislogó szikra hirtelen lángra lobbant. A homály eddig legalább Némethonban ismertetett fel; azonban nem sokára kezdődött egy új tavasz, a szellemi megifjulás ideje, a milyen még egy népnél sem vala. — A friss lég inkább látszott használni az előbbénél. — A történelem már ekkor több jeles tanár és iskola nevét említi, *Wessel* és *Hieronymfélé* iskolákat, *Hegins*, *Lang*, *Reuchlin*, *Dahlberg*, *Dringenberg* s más tanárokat, *Emmerich*, *Münster*, *Augsburg*, *Schlittstadt* és egyéb városokat; — a monographiák ez időszakból még sok új nevezetességet deríthetnek napfényre. Az úgynevezett „mozgóiskolák” is jelentékenyek, milyenek ma a szegedi tanyákon találhatók.

Azonban a XIV és XV-dik század egész műveltségi áramlata, ha még oly tekintélyes vala is megjelenésével, s még oly eredménydús volt is továbbbi menetelével a család és iskola fejlődésére nézve, mégis csak a relatív jelentőség íteltetett arra, hogy meghatározathatott a reformatio talajának elkészítése. Csak a reformatio volt arra elkészülve, hogy a középkori neveléstanál a szakadást végrehajtsa, és egy új iskola eszméjének kifejezést kölcsönözzön.

Az iskola lényege fölötti tulajdonképi alapgondolattal sem az ó világ nem foglalkozott, sem a keresztény világ ahoz egész a XVI-dik század elejéig szilárdan nem ragaszkodott. A reformatorok ha nem talá-lák is azt fel, mégis teljes világossággal és tekintet nélküli erélylyel előbb ők fejezték ki.

A reformatio lön különösen a horderő az iskola terére nézve is. — A mit a katolikus egyház valódi reformokon kezdett, s névszerint a mit a népiskola organisatiójára tett, azt nagyrészt protestans mozgalmak idejére kelle visszavezetni.

A forrongás idei nem szülhetnek minden egyes fölött tiszta kész véleményeket. A fő pont fölött annyira tisztában volt magával az ellen-

séges egyház, miszerint daczára minden ellenállásnak, kifelé mégis saját térükön kelle engedményeket adnia az új szellemnek. — A fő pont fölött Luther sem kételkedett egy pillanatil sem, hogy az *iskolák* minden áron megújítandók, még pedig a szülék rovására.

Legfőbb úr az iskolák fölött a világkormány tulajdonosa. Ez küldi a „parancsokat“, mint p. János szász fejedelem, a hitszónokok és lelkészekhez, a nemességhez, város előljáróságához és a községekhez, ő megrendeli a kath. egyház zsinatának megelőzése után a hivatalos látogatásokat stb.

Az iskolaigazgatást illetőleg háromszor merült fel a kérdés: vajjon annak a világi uraságokrai átruházása *igazán* oly szükséges vala-e? E kérdésre most tagadólag válaszolnak. Maga Luther panaszkodott, hogy az uraságok a templom és iskola ápolására semmi időt sem fordítanak. Más részről könnyen megmutatható, hogy a községek semmi esetre sem találtattak fogékonytanoknak az iskolák jogos méltatására. Tizenöt-száz gymnasium közül, melyek a tizenhatodik század végéig német földön plántáltattak, nagy része a *városok* rovására veendő.

Ezen előfeltétel még messzebb vezet egy negyedik ponthoz. Egyenesen állíthatjuk, hogy az akkori igazgatás az elterjedés egyoldalúsága által az iskolaügy emelkedésének akadályt készített. A fanaticus buzgóság, csaknem mondhatnók, a latin nyelv végett, mely a németnek úgy mint a saknarnak elnyomója volt, ha nem világosan is, de némi nyomással találtatott fel. A világi hatalom, ha tartósságra többet akar tenni mint védeni, ha a mivelés alá vett földet maga is feldolgozni és megmunkálni akarja, mitsem tehet mást, mint ugyanazt kiszívni és megrontani. Ekként elég igazságos ok volt az államintézetek szervezése- és gépiességében panaszt emelni.

Itt ismét a *különleges történelemre* vannak számos feladataink. A viszonyok nevezetes tarkasága jellemzi azon időket. Csak a helyi történetek derítik ezeket igazán napfényre.

Francke Ágoston Hermannban az iskolára új idő viradt, a szabad iskolák és az úgynevezett intézetek ideje. Ezeknek köszöni a német iskolaügy kitünőleg nagyobb hatalmát minden többi tartományok fölött. — Ez által felbátorítva *Semmler Kr.* a XVII-dik században egy reáliskolára tett kísérletet; mit *Hecker* később kedvezőbb körülmények közt folytatván, oly szerencsés volt, hogy a bejött gyóndíjakból, szabad templomi collecták és perselygyűjteményekből egy új iskolaházat épített, s 1739-ben már használthatott. Azonban *Baselov*-féle Philantropiájának megalapítása által 1774-ben az ösök híre és erkölce elleni oppositio határozott túlsúlyra vergődött. Iskolákra nézve egy új párt nyert. Számos szövetséges mint rokon intézetek alapítói sajátságos felfogásban szolgáltak e feladatnak, mint ellenzékek, *Trapp* Wolfenbüttelben, *Campe* Hamburgban, *Salis* Graubündenben, *Salzmann* Schnepfenthalban. Ekként a XVIII-dik század második felében a fenállott iskolákhoz job-

ban hozzáfértek, s reactiót képeztek, épen azért a nevelészeti nézeteket eddig ismeretlen mozgásba és feszültségbe hozták.

A katolikus iskolaügyben is mutatkoztak hasonló mozgások. Az iskolai reformok a porosz Sléziában, Csehország- és Ausztriában egyes iskolákból s két férfitól eredtenek. *Felbiger* asagani apát és *Kindermann* kapliczi dékán egyesíték munkáikat a felügyeletökre bízott népiskolákra. A reform azután tágabb körre is kiterjedett. S ehhez mérve a történeti előterjesztés három mozzanatra különös fényt vet, és pedig az államhatalom *érdekére* iskolai ügyben, *erélyére* és *működőségére*.

Most már nem tagadhatni, hogy a világi hatalom, melyre az iskola, mint egy uratlan tartomány visszaesett, e provinciát, akármily oknál fogva, látható érdekekkel igazgatta. A *Francke*-fele paedagogium segélyezése és az I. porosz *Frigyes* által tett árva intézet megalapítása, *Hecker* reáliskolájának I. *Frigyes Vilmos* általi hatalmas gyámolítása, Basedow Philantropiájának a nemes szívü düssau *Lipót* általi nagyszerü segélyezése, ama szép részvét, melyet III. *Frigyes Vilmos* (porosz) egyes intézetek és személyek iránt tanusított, mindannyi beszélő példák. — A katolikus osztrák birodalom sem szűkölködik hasonló bizonyítványok nélkül, hazánkat illetőleg sem.

Igen hosszaknak kellene lennünk, ha honunkban a kath. iskolák jötevőit, egyházi férfiakban úgy mint világiakban, felsorolnunk kellene. Egy *Koháry* — *Dessewffy* — hg. *Eszterházy Miklós* — gr. *Károlyi Sándor* — *Szelepcsényi* — *Matyasóvszky* — gr. *Kolomics* — *Batthányi* stb. mindannyi fénycsillagok valának a nevelés terén — mind gymnasiumok alapítói. Többire Pauer János az „Egyházi Rend érdeme Magyarország történetében“ címü munkájára utasítjuk az olvasót. — *Mária Terézia*, a magyarok anyja, kormányának egyik fénypontja a nevelés és oktatás vala.

Hasonlóul jelentékenyek a *buzgalom és erélyről* tanusított bizonyságok az iskolai igazgatás kezelését illetőleg, és ez a *második mozzanat*. A buzgalom oly nagy volt, hogy a centralisatio veszélye csaknem igen is hamar bekövetkezett. Példa lehet *Halle*, *Frankfurt*, *Königsberg* és *Berlin*, mint ugyanannyi tudományos tanintézetek helyei. Az igazgatásban elkövetett botlások többször bizalmatlanságot keltettek, s iskolai törvények utáni vágyak keletkezének, de a vágyaknak hely nem adatott.

A fejlődések a különben lényegesen különböző Ausztriában igen hasonlók. *Mária Terézia* jelölte ki a nevezetes tanreformok kezdetét, 1774-diki december 6-kán keltezett ily címü rendeletével: „Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- und Trivialschulen in sämmtlichen k. k. Erbländern.“ — A nagy fejedelemnő példáján II. *József császár*, mint tudjuk, még tovább haladott.

Ne fűzzük tovább ez ügyet; forduljunk inkább az *igazgatás működőségéhez*. Nevezetes és meglepő tudósítások vannak előttünk, melyekből kitünik, miszerint a szigorú rendeletek mellett is a népiskolák hanyatlásnak indultak, s fölötte nyilvános panaszok emelkedének. — Porosz országban sem volt különben. Egy hiteles tanu *Resenitz* beszélő 1797-ben:

„Javított iskolákat faluhelyeken látkörömben keveset találtam.“ Azonkívül a hivatalos jelentések, melyeket *Sack* consistoriumi tanácsos 1799-ben a brandenburgi márkgrófságban kibocsátott, rajzolák az iskolák állapotait, melyek a XVI-dik századra emlékeztetnek, — Poroszországról mitsem említve, mely fölött 1802-ben kimondatott az ítélet, hogy az ottani tanügygyel eddig rosszabbul vannak, mint azelőtt valának, midőn még a püspökök javadalmaikat és kötelezettségeiket az iskolákért bírták.

Ez ilyen egyes jelentések alapján felfoghatni, mint adhatta *Türk* 1804-ben ezen általános ítéletet: „Minden a mit néhány figyelmes észlelő a mostani falusi iskolákról előállít, leírhatlanul nyomorúlt, képtelen, az ifjúság nevelésére befolyásban veszélyes.“

Ha már most a vizsgálódásnál kissé megpihenünk, s a történelem elé a jelentékeny kérdést állítjuk: mikép foghatnók mégis fel, hogy az állami gyámságot csaknem háromszáz év folytán, daczára annak, hogy az nem csupán a physikai erő, hanem az egyház szolgálai, mint annak eszközei fölött is rendelkezett, többé *el nem érhette?* akkor a legközelebbi választ *Franciaországra*, mint a legtökélyesebb centralisatióra és állam-mindenhatóságra utasíthatjuk.

I. Napoleonnak egy oszméje volt „császári egyetem“ név alatt egy testületet képezni. Az utódok, a Bourbonok az elvet megérték és megtarták egy kir. oktatási bizottmány felállítása által (1815.); majd meg a cultus- és közoktatási miniszternek *Grandmaitre*-re-i kineveztetése által (1824.).

Midőn a jóakaratu *Guizot* 1833-ban az elemi oktatás terjesztése és javítására erélyes kísérletet tett, az eddigi rendszabályok eredménye fölött hivatalos tudakozódást intéztetett. Alig lehet az ember saját szemének, ha *Lorain* főfelügyelő jelentését olvassa: „Sokkal jobbat tenénk, ha utainkra pénzt adnának“ mond egy község. „Nekünk az iskolák semmi áron sem kellene, még ha a könyveket *ingyen* adják is“ mondják mások. „Nekünk vinczellérek kellene, nem könyvolvasók“ mond egy harmadik, s így tovább. Ilyenek valának harmincz évtől kezdve egész a csekélységig jól rendezett működő iskolagépezet működőségének eredményei! — Az iskolaszervezés kísérletének további lefolyása Franciaországban 1854-ig hasonló részvétlenségre mutat. — Németországban ellenkezőre bukkanunk, különösen Boroszlóban és Szászia több községében, a Szász tartományban stb.

Az iskolák miatti érdek ugyan pillanatra még mindig csekély, és semmi arányban sem áll az ügylöz: de azért a csalékony elv uralma a német nép nevelészeti érzését megronthatlan természetével el nem fojthatja. — Daczára minden szükségletnek az iskolai igazgatásban, a kilátás kedvezőbbnek látszik mint Belgium és Északamérikában, sőt még inkább mint a rokon Angolhonban.

Németország családjai és községei iskolai ügyekben a bürokratismus gyümölcseit már drágábban fizették, mint sem hogy azok az isten-

től adott természetöröket meg ne tudták és ne óhajtották volna, miszerint legdrágább kincsök igazgatását saját kezeikbe vegyék.

Hazánkban mire fejlődik a nevelés- és tanítási ügy, mely 48 után tagadhatatlan haladást tett a néptanítás és nevelés mezején, olevó meg nem jósolhatjuk. Egyedüli óhajtásunk az, hogy az nemzeti szellemben és vallás-erkölcsi érdemben történjék, mert különben hazánk a régi Rómaként ledől s rabigába görbed.

273. *Rómer Flóris* l. t. az „Archaeologiai Közlemények“ VII-ik kötetének 18 ívre terjedő 2-ik füzetét következőleg ismerteti:

Néhány nap múlva meg fog jelenni az Archaeologiai Közlemények VII. kötetének 2-dik füzeté. Tartalmát 18 íven következők képezik:

I. *A kolosmonostori apátság és egyházi maradványainak leírását közli gróf Eszterházy János.* A sz. Benedek rend ezen hírneves, még a XI-dik században alapított erdélyi apátságának történelme és régészeti csokély műemlékei ismertetése tekintetéből, a szorgalmas kutató mindent összeállított, mit a kiadott munkákban, a levéltárakban és még a helyszínen talált. A történelem legnagyobb részét azon perek foglalják el, melyekbe a monostor hatalmas szomszédaival, t. i. az erdélyi püspökökkel, Kolozsvár városával és a nemes családok némelyikével keveredett. Ezen érdekes egyediratnak végén találjuk az apátoknak majd teljes sorát, és a földig lerombolt vár- és kolostor egyedüli maradványát, a hajdani templom szentélyét, kapuzatát és a felásott alapok nyomain összeállított alaprajzát, melyek jó fűmetszetekben az értekezést még érdekesebbé teszik.

II. *A barlanglakókról, nevezetesen a magyarkori lakott barlangokról* szóló értekezésem a 2-ik helyet foglalja el. Szándékom volt mindazt, mit ezen tárgyról a legrégibb időktől fogva egészen az újabb korig ismerünk, összeállítani; az embereket az ősi sziklalakásokban, sziklaváraikban, sziklasíraikban felkeresni; ezen tartózkodási helyeiket a föld egész területén összehasonlítani, s végre bebizonyítani, hogy ilyenek hazánkban is elég nagy számmal találhatók, a magyarok bejövetelétől mai napig; s minthogy a Bence-rendnek egyik sajátsága az volt, hogy szentebb életű tagjai a sziklamagányokba visszavonultak, kimutattam, hogy a hírneves *tribacoi, saint-méni, mont-serrat, font combaudi, salzburgi, la cava, nottinghami* egyes barlangokhoz vagy remetelakokhoz mi is hírnünk hasonló sziklaimolákat és szikla-társlakokat, melyek a *szalkai, zebegényi*, kitünőképen pedig a *tihanyi* üregekben és azoknak falomladékaikban fennmaradtak. Ezen értekezéshez több rajz és 2 réztábla van csatolva, mely utóbbiak a XIII. századig felvihető tihanyi remete-lakok alap- és felrajzait állítják elénk.

A kisebb közlemények közt előfordul: a *szamosfalvi* egyház a Mikola család síremlékeivel, és *Dósa György* vaskoronája, *gf. Eszterházy János*tól; következik b. Nyáry Alberttől az egri püspökség inventariumának egy része, mely, mivel a piuczek, istállók, imolák, várak, konyhák, gazdasági épületek felszereléséről igen becses adatokat közöl, az arany